

TENDINȚE SOCIALE MONDIALE ÎN ULTIMUL DECENIU

MARIANA STANCIU

Caracteristica dominantă a ultimului deceniu, în plan social, a fost generată de dificultățile întâmpinate de tot mai multe state, în susținerea sectorului social, prin intermediul structurilor de finanțare ale anilor '70-'80. În aceste condiții, comunitatea mondială a conștientizat profund severitatea corelațiilor existente între evoluțiile sociale și componentele economice ale dezvoltării. În prezent, politicile sociale adresate sănătății publice, educației și învațămîntului ori piețelor muncii ocupă centrul atenției specialiștilor investiți cu stabilirea priorităților pentru bugetele naționale, deși presiunile altor tipuri de nevoi sociale sunt în creștere. În cele mai multe țări, au loc procese ample de restrângere a cheltuielilor bugetare și deci a intervențiilor publice în plan social.

1. Cadrul economic

Creșterea moderată înregistrată de economia lumii după anul 1994 s-a menținut constant sub rata medie a anilor '80, dar a marcat totuși ieșirea din criza anilor '90-93, când economiile dezvoltate au stagnat, iar cele în tranziție au avut un declin abrupt.

Începând din 1993, țările europene în tranziție spre economia de piață, care au implementat, imediat după 1990, măsuri de restructurare și stabilizare macroeconomică, au profitat de relativa liberalizare a comerțului mondial și de revitalizarea cererii de mărfuri și servicii.

Relansarea economică a țărilor dezvoltate a fost caracterizată de creșteri modeste ale PIB-ului, pe fondul stagnării salariilor reale și menținerii unor cote ridicate ale șomajului. Ca urmare, după 1994, inflația s-a redus pe ansamblu, iar într-o serie de state, deficitele bugetare s-au diminuat.

Problemele structurale cele mai mari au persistat în domeniul piețelor muncii și în cel al securității sociale. În fapt, doar SUA și Anglia au reușit să mențină un nivel al șomajului sub cotele corespunzătoare anilor '80. În Uniunea Europeană, rata șomajului a atins cifra de vârf – 11,2% – în anul 1994¹.

Din grupul țărilor europene aflate în tranziție spre economia de piață, Polonia a înregistrat prima o creștere economică pozitivă, în anul 1992. Aceasta a fost urmată la scurt timp de celelalte țări din Europa Centrală și de țările baltice. Totuși, output-ul economic al acestor state se menține încă la niveluri inferioare anilor '80.

Țările din CSI, care au început mai târziu procesul de tranziție, nu au depășit încă faza de declin, deși indicatorii economici ai ultimilor ani semnifică o încetinire a acestuia.

Revitalizarea comerțului intraregional în Europa Centrală și de Est a contribuit la creșterea, după 1994, a producției și a cererii de mărfuri și servicii în zonă, dar ratele înalte ale șomajului nu se vor diminua decât ca urmare a măsurilor fundamentale de reconversie și ajustare macroeconomică.

Multe dintre economiile europene aflate în tranziție s-au confruntat, după 1990, cu necesitatea de a cheltui resurse economice consistente în scopul instituirii unor noi programe de intervenție socială, în domeniul piețelor muncii și al asistenței sociale. De asemenea, în aceste țări au fost demarate procese de reformare și privatizare a unei serii de servicii sociale, finanțate anterior din resurse publice.

În celelalte țări în curs de dezvoltare, după 1990, s-a constatat un proces de revigorare economică. Acesta s-a accentuat după 1993, și s-a extins la un număr mare de țări din Asia, America Latină și chiar la unele țări cu venituri mici/locuitor, din Africa.

În anul 1996, din cele 91 de țări în curs de dezvoltare, 75 înregistrau creșteri ale PIB-ului. În anul 1993, doar 50 dintre acestea raportau creșteri economice pozitive. Magnitudinea acestor creșteri ale PIB/loc. a fost totuși relativ mică (sub 2%, în multe cazuri). În plus, această îmbunătățire a performanțelor economice s-a produs după o îndelungată perioadă de adâncire a sărăciei și de aceea nu a fost suficientă pentru a ridica media PIB/loc. în 1996, peste nivelul atins de Africa și America Latină, în anul 1980. Cauzele acestei revigorări economice din țările în curs de dezvoltare au vizat, în general, aplicarea unor politici de stabilizare economică și reajustarea structurală a aparatului de producție.

Criza financiară mexicană din 1994–1995 a relevat vulnerabilitatea financiară a câtorva țări din America Latină, ceea ce a dat naștere la măsuri de reajustare și în acest domeniu. În America Latină se menține încă un nivel ridicat al șomajului, iar gradul de sărăcie al populației s-a adâncit. Totuși, pe

¹ Datele pentru care nu se specifică alte surse, provin din *Raport on the world social situation, 1997*, United Nations, New York, 1997.

ansamblu, nivelul inflației a fost ținut sub control, iar comerțul exterior, ca și cererea de bunuri și servicii pe plan intern a crescut.

Pe continentul african, după anul 1995, o serie de țări au dat semne vizibile de depășire a crizei economice a ultimilor 15 ani. La acest proces au contribuit câțiva factori favorabili: încetarea secetei prelungite din ultima vreme; aplanarea conflictelor violente din interiorul statelor; creșterea prețurilor internaționale la o serie de mărfuri non-petroliere. Prognozele privind viitorul acestui trend prezintă însă un grad ridicat de incertitudine. În această zonă există constrângeri structurale masive în calea creșterii economice pe termen lung, mai ales în Africa Sub-Sahariană. Investițiile reduse în capital uman și fizic și datoriile externe mari ale acestor state fac extrem de dificilă depășirea acestor constrângeri.

În Asia de Vest, trendul economic principal a fost influențat, în esență, de dezvoltările ce au avut loc în ultimii ani pe piața petrolului, de progresul păcii în regiune, de politicile de consolidare bugetară și de implementarea unor reforme structurale.

În Orientul Mijlociu, în anii '90, a avut loc o îmbunătățire a condițiilor pentru investitorii privați din țările importatoare de produse petroliere – în special Israel, Iordania și Liban. Ca urmare, investițiile străine și autohtone au crescut în această zonă, mai ales după 1994, în domeniul producției și al infrastructurilor.

În Asia de Sud și de Est creșterea economică s-a accelerat semnificativ după 1993, ajungând aproape de 7%. În această zonă au avut loc masive investiții străine și autohtone, atât în domeniul producției, cât și al infrastructurii economiei. Exporturile au crescut în medie cu 14% anual, ceea ce a generat o puternică creștere a comerțului intraregional. Între țările care au introdus cu succes măsuri de stabilizare macroeconomică se numără și India, Filipine și Vietnam.

O serie de țări din Asia de Sud – Pakistan, Bangladesh și Sri Lanka – au întâmpinat însă obstacole în eforturile lor de a-și reduce deficitele bugetare și de cont curent, ca urmare a exacerbarii conflictelor politice și sociale din regiune.

China a realizat o puternică relansare economică în primii ani '90. Rata medie a creșterii economice a atins 13,5%, în 1993. Creșterea inflației a obligat însă guvernul la introducerea unor măsuri de austeritate financiară și control sever al investițiilor. Aceste politici au dus la stabilizarea inflației în jurul valorii de 10%, simultan cu creșterea economică de 9–10%. Toate acestea nu au împiedicat însă inițierea unor investiții autohtone și străine destul de substanțiale și canalizarea unor largi fluxuri financiare internaționale spre China.

În general, factorii care au stimulat în mod decisiv relansarea economică a națiunilor au fost majoritar autohtoni. Multiplicarea activităților comerciale și măsurile de liberalizare fiscală, ce au avut loc pe plan intern, au generat o puternică creștere în valoare absolută a comerțului și a fluxurilor financiare internaționale. Astfel, creșterea anuală medie a volumului comerțului mondial a evoluat de la 3,5% în primii trei ani ai decadei la 10% în 1994, 9% în 1995 și 5,5% în 1996.

Prețurile mărfurilor și serviciilor au crescut substanțial în cadrul acestui trend, măbind câștigurile exportatorilor. Multe țări din Asia de Sud și de Est și-au mărit exporturile de tehnologie informațională avansată și de alte tipuri de bunuri, în special prin mărfuri mai puțin vulnerabile față de cererea ciclică.

Economiile europene în tranziție și-au mărit activitatea comercială după 1990, pe fondul unei revitalizări generale a comerțului intraregional, inclusiv în zona C.S.I. În 1995, valoarea comerțului intraregional crescuse în zonă cu 25%.

Din anul 1995 exporturile Federației Ruse către țările C.S.I. au crescut cu 40%, iar importurile sale din aceeași zonă au crescut cu 70% (în primul trimestru al anului 1996).

Accesul la resursele financiare externe a constituit, în intervalul 1990–1995, un supliment important pentru fondurile autohtone destinate dezvoltării, atât în cazul țărilor în tranziție cât și al celor în curs de dezvoltare (tabelul 1).

Tabelul 1

Fluxuri de resurse externe către țările în curs de dezvoltare importatoare de capital,
în perioada 1990 – 1995

în miliarde \$

	1990	1991	1992	1993	1994	1995*
Total flux financiar net de resurse	8.2	42.6	61.4	90.2	55	94
Utilizarea netă a resurselor (pe bază de cheltuieli)	-28.1	-5.2	14.2	47.3	35.6	38

* Cifre preliminar estimate

Sursa: *World Economic and Social Survey*, 1996².

Creșterea deosebită a rolului importanței finanțelor internaționale private în ultimul deceniu, a comportată o serie de beneficii, dar și riscuri. Numărul țărilor care s-au bucurat de acest tip de resurse a rămas totuși relativ mic (aproximativ 20), iar între acestea nu se numără cele cu venituri mici pe locuitor și care au deficite bugetare foarte mari. Acestea din urmă s-au putut baza doar pe fluxurile oficiale de resurse care au realizat o serie de transferuri nete. Valoarea acestor transferuri, destinate îndeosebi asistenței financiare pentru țările subdezvoltate, s-a situat în jurul cifrei de 59 miliarde dolari, n 1992. Această

² *World Economic and Social Survey*, United Nations Publication, New York, 1996

sumă nu s-a modificat până în anul 1995, ceea ce a dus la erodarea sa în intervalul respectiv, cu aproximativ 13%.

2. Populația și sănătatea publică

La mijlocul anului 1996, populația lumii se ridică la 5,77 miliarde. Din anul 1995 până în 1996, populația mondială a crescut cu 81 milioane și se estimează că acest ritm de creștere se va păstra până în anul 2000.

În mod curent, 4,59 miliarde de oameni (sau 80% din populația lumii) trăiesc în regiunile cel mai puțin dezvoltate economic și social. În țările dezvoltate trăiesc aproximativ 1,18 miliarde de oameni.

Între anii 1990–1995 populația a crescut cu 1,48% pe an, adică cu mult sub 1,72% – cifră aferentă ultimelor două decenii. Această rată de creștere este cea mai scăzută de la al doilea război mondial și marchează o fază de declin similară cu cea dintre anii 1960–1970.

Națiunile Unite estimează că rata creșterii populației mondiale va continua să scadă cu 1,37% pe an, în perioada 1995–2000 și cu 0,45% pe an, în perioada 2045–2050. Prin urmare, este de așteptat ca populația lumii să atingă 6,09 miliarde în anul 2000 și 9,37 miliarde în 2050.

Între 1950–1996, populația țărilor din zonele cele mai puțin dezvoltate a crescut cu 168%, pe când cea din zonele cele mai dezvoltate a crescut cu 45%. Între 1990–1995 ritmul de creștere a fost de 1,8%/an și respectiv, 0,45%/an.

Ultimele 48 de țări, cele mai puțin dezvoltate, sunt caracterizate printr-o fertilitate, mortalitate și o rată de creștere a populației mai mari decât în celelalte țări. În intervalul 1990 – 1995 aceste țări au generat 17% din creșterea totală a populației mondiale (tabelul 2).

Rata creșterii populației mondiale

Tabelul 2

	1950 – 1955	1990 – 1995	2045 – 2050 (estimări)
Total	1,8	1,5	0,5
Regiunile mai dezvoltate	1,2	0,4	-0,2
Regiunile mai puțin dezvoltate	2,1	1,8	0,6
Regiunile cel mai puțin dezvoltate	1,9	2,6	1,1
Africa	2,2	2,7	1,1
Asia	1,9	1,5	0,3
Europa	1,0	0,2	0,4
America Latină și Caraibe	2,7	1,7	0,5
America de Nord	1,7	1,0	0,1
Oceania	2,2	1,4	0,4

Sursa: *World Population Prospects: The 1996 Revision*³

³ *World Population Prospects: The 1996 Revision*, United Nations Publication.

Cel mai scăzut ritm de creștere a populației se înregistrează pe continentul european. Totuși, patru zone ale Europei prezintă trenduri semnificativ diferite în ultima perioadă: Europa de Vest prezintă cea mai ridicată rată de creștere a populației – 0,56%/an – între 1990–1995. Aceasta este mai mare decât cea corespunzătoare perioadelor 1980–1985 (0,14%/an) și 1985–1990 (0,45%/an). Creșterea este datorată numărului mare de imigranți în zonă (mai ales în Germania). În estul Europei, rata de creștere a populației a devenit negativă în intervalul 1990–1995. În sudul Europei rata medie de creștere a populației a scăzut, în ultimii 15 ani, de la 0,80% în intervalul 1975–1980 la 0,41% în intervalul 1980–1985 și de la 0,33% în intervalul 1985–1990 la 0,04% în intervalul 1990–1995. În nordul Europei rata creșterii populației este de 0,2%/an – adică jumătate din valoarea aferentă perioadei 1985–1990, dar similară ratei aferente intervalului 1975–1985.

Estimările pentru decada de la 1980–1985 la 1990–1995 indică faptul că rata medie a fertilității totale (RFT) în lume a continuat să scadă. Acest fenomen a fost mai accentuat în perioada 1990–1995 decât în trecut, când RFT a scăzut cu 17%, de la 3,6 la 3,0 nașteri/femeie. Media mondială este totuși sinteza unor largi extreme, existente între țări și regiuni geografice. În perioada 1990–1995, RFT pentru țările din regiunile mai dezvoltate a fost de numai 1,7 nașteri/femeie, în timp ce la polul opus valorile se ridică la 5,5 nașteri/femeie – în țările subdezvoltate. Cea mai ridicată fertilitate se menține în Africa unde au existat regiuni cu RFT de 6,3 nașteri/femeie în perioada 1980–1985.

În perioada 1990–1995, în această regiune, valoarea maximă a scăzut la 5,7 nașteri/femeie. Cel mai substanțial declin s-a înregistrat în Kenia (de la 8,0 în 1977–1978 la 5,4 în 1990–1993) și Rwanda: (de la 8,5 în 1978–1983 la 6,2 în 1989–1992).

Asia și America Latină prezintă RFT similare care au scăzut cu aproximativ 24% în ultima decadă, atingând valoarea de 2,8 și respectiv 2,9 nașteri/femeie în perioada 1990–1995.

În regiunile dezvoltate economic RFT s-a situat sub nivelul de înlocuire al populației, deși declinul acesteia în ultima decadă a fost doar de 6 procente. Și aici există diferențe între subzone. În Europa, RFT a avut un declin de la 1,9 la 1,6 nașteri/femeie (aproximativ 16%, de-a lungul ultimei decade). RFT a rămas constantă în nordul Europei, în timp ce în Europa de Sud a scăzut cu 20% (de la 1,8 la 1,4). În Europa de Est, RFT a scăzut de la 2,1 la 1,6 în perioada 1990–1995, iar în Europa de Vest aceasta a scăzut de la 1,6 la 1,5 în aceeași perioadă. Cea

mai scăzută valoare a RFT în perioada 1990–1995 s-a înregistrat în Italia (1,2), iar cea mai ridicată în Albania (2,9).

În America de Nord, RFT prezintă un trend ascendent de la 1,8 în perioada 1980–1985 la 2,0 nașteri/femeie în 1990–1995 (o creștere de aproximativ 11 procente).

Mortalitatea continuă să scadă în cele mai multe țări. Speranța de viață la naștere (SV), la nivel global, a atins 64,3 ani în 1990–1995, adică prezintă o creștere de 6,4 ani comparativ cu cea din 1970–1975. În cele mai dezvoltate țări, SV se situează la 74,2 ani, adică mai mult cu 12 ani decât SV medie din țările cele mai puțin dezvoltate. În Europa, SV a crescut cu 3–5 ani între 1970–1975 și 1990–1995, exceptând Europa de Est unde SV a scăzut de la 69,4 ani în 1970–1975, la 68,2 ani în 1990–1995. Această reducere a SV în Europa de Est poate fi atribuită creșterii ratei mortalității din cauza maladiilor cardiovasculare. În intervalul 1989–1993 situația s-a înrăutățit cel mai mult (a crescut rata mortalității din cauza bolilor cardiovasculare, cancerului, bolilor digestive și infecțioase, sinuciderilor și accidentelor), cei mai afectați fiind bărbații între 20–59 de ani.

Și în viitor, este de așteptat ca femeile să trăiască cu aproape patru ani mai mult decât bărbații. În regiunile mai dezvoltate, disparitatea (SV) femei–bărbați este în prezent de 7,6 ani, în timp ce în regiunile mai puțin dezvoltate, aceasta este de numai trei ani. În cele mai multe arii ale lumii, discrepanțele între SV femei–bărbați fie au crescut, fie au rămas constante în intervalele 1970–1975 și 1990–1995. În America de Nord, totuși, SV pentru femei a crescut cu patru ani de-a lungul ultimelor două decenii, în timp ce SV pentru bărbați a crescut cu cinci ani în același interval. Asia de Sud și Centrală prezintă cel mai scăzut decalaj între sexe. SV pentru bărbați este doar cu mai puțin de un an mai mică decât cea a femeilor.

Rata mondială a mortalității infantile a fost estimată la 62 decese/1000 nașteri în 1990–1995. În regiunile cele mai dezvoltate, rata mortalității infantile (RMI) a fost de 11/1000, adică de peste șase ori mai scăzută decât în regiunile cele mai puțin dezvoltate (68/1000). Deși diferența între RMI din zonele mai puțin dezvoltate și cele mai dezvoltate s-a micșorat de la 83/1000 în perioada 1970–1975 la 57/1000 în perioada 1990–1995, raportul între RMI din regiunile mai puțin dezvoltate și cea din regiunile mai dezvoltate a crescut de la 5/1 în 1970–1975 la mai mult de 6/1 în 1990–1995.

Conform rapoartelor OMS, Africa rămâne încă regiunea cea mai afectată de SIDA epidemică. La sfârșitul anului 1994, aproape 2/3 din cazurile HIV (aproximativ 11 milioane adulți) se aflau în Africa, dar dacă ritmul ridicat de

răspândire al acestei boli în Asia de Sud și de Sud-Est se va menține, aceasta va duce în scurt timp la depășirea numărului de cazuri existente în Africa. În Europa există aproximativ 4% din cazurile de SIDA, în America Latină și Caraibe – aproximativ 9%, iar în SUA – 9%.

Tabelul 3

Distribuția deceselor pe grupe de cauze largi și pe regiuni, în anul 1990

	Procente din totalul pe regiuni			Total regional (mii)
	Gr.I ^a	Gr.II ^b	Gr.III ^c	
Lume	34,2	55,8	10,1	50.467
Economii dezvoltate	6,4	87,4	6,3	7.121
Economii în tranziție din Europa ^d	5,6	84,1	10,3	3.791
Țări în curs de dezvoltare	41,9	47,4	10,7	39.554

Sursa: C.Murray și A.Lopez, eds...1996⁴, p.176.

a) Boli transmisibile, materne, perinatale și boli de nutriție

b) Boli transmisibile

c) Accidente

d) Economii în tranziție din Europa Centrală și de Est, țările baltice, Belarus, Ucraina și Federația Rusă.

Tabelul 4

Ani de viață pierduți, pe grupe de cauze largi și pe regiuni, în anul 1990

	Procente din totalul pe regiuni			Total regional (mii)
	Gr.I ^a	Gr.II ^b	Gr.III ^c	
Lume	54,1	31,3	14,6	906,5
Economii dezvoltate	8,8	75,3	15,9	49,7
Economii în tranziție ^d	9,4	67,6	23,0	35,9
Economii în curs de dezvoltare:				
India	66,4	22,6	11,0	200,1
China	28,4	51,5	20,2	117,9

Sursa: C.Murray și A.Lopez, eds...1996, p.176.

a) Boli transmisibile, materne, perinatale și boli de nutriție

b) Boli transmisibile

c) Accidente

d) Economii în tranziție din Europa Centrală și de Est, țările baltice, Belarus, Ucraina și Federația Rusă.

⁴ C. Murray și A. Lopez, eds., *The Global Burden of Disease*, în *Global burden of disease and injury series*: v.1. Harvard School of Public Health Organization, 1996.

În multe țări există preocupări pentru restructurarea serviciilor de sănătate publică și de reconsolidare a sistemelor de finanțare ale acestora. Totuși, în țările care trec prin mari dificultăți economice și în cele în tranziție la economia de piață guvernele au de depășit situații deosebit de critice în materie de asigurare a unor servicii esențiale de asistență medicală. Actuala subfinanțare a programelor de imunizare a populației și a clinicilor de asistență medicală pentru mame și copii pot duce la creșterea mortalității materne și infantile în multe țări. Astfel de considerații sunt valabile și pentru țările unde oferta de servicii medicale private este încurajată în detrimentul serviciilor publice.

4. Sărăcia globală

Evaluarea cantitativă a sărăciei globale, ca și surprinderea manifestărilor sale specifice, nu pot fi exprimate printr-un indicator sintetic. De aceea, în mod curent, sărăcia este măsurată prin intermediul nivelului veniturilor sau al cheltuielilor necesare pentru susținerea unui standard de viață minim, care poate fi definit în diferite feluri. Această măsurătoare a accesului la resurse trebuie însă suplimentată printr-o serie de alți indicatori, care pot descrie și alte atribute ale fenomenului sărăciei. Statisticile mondiale asupra fenomenului sărăciei sunt însă oarecum deficitare, mai ales în ceea ce privește severitatea și adâncimea sărăciei și formele sale specifice în diferite zone ale globului.

Dincolo de aceste inadecvări ale datelor, statisticile existente relevă că, deși nivelul mediu al standardului de viață al grupului de țări în curs de dezvoltare a crescut cu o rată relativ ridicată în ultimul sfert de secol, largi segmente de populație nu au beneficiat de acest fapt, situându-se sistematic sub pragurile obiective și subiective de sărăcie. Estimările cele mai recente ale numărului de oameni care trăiesc sub pragul sărăciei globale relevă că, deși incidența sărăciei în lume pare să se afle în declin, aceasta persistă încă, la nivelul unui sfert din populația lumii.

Strategiile actuale îndreptate spre reducerea impactului sărăciei cuprind o serie de politici sociale prioritare, astfel:

– realizarea unui ambient macroeconomic favorabil susținerii unui proces de creștere economică pe termen lung, care să maximizeze integrarea în structurile productive a familiilor sărace;

– mobilizarea unui complex mai larg de servicii sociale, angajate în efortul de diminuare a sărăciei, în special prin reducerea inegalităților în distribuția primară a veniturilor, prin educație și învățământ și prin oferta unor servicii medicale de bază;

– instituirea unor programe de creștere a inițiativei economice care să ofere indivizilor oportunități mai mari de ieșire din sărăcie, prin valorificarea aptitudinilor de potențiali producători de bunuri și servicii utile societății;

– susținerea unor rețele compacte de culegere a datelor pentru supravegherea evoluției în timp a fenomenului sărăciei, și anume, cine sunt cei săraci, unde se concentrează grupurile cele mai mari de săraci, care sunt resursele ce pot fi adresate unor grupuri țintă, în scopul diminuării sărăciei.

Fenomenul sărăciei este prezent în toate țările lumii. Acesta se manifestă divers, prin foame, malnutriție, analfabetism, sănătate precară, îmbrăcăminte și locuire sub standard, vulnerabilitate mărită față de circumstanțele viețuirii în societate, angajament în muncă nesigur, stigmatizare socială asociată cu un statut economic precar.

În țările în curs de dezvoltare, fenomenul sărăciei are proporții de masă. În țările dezvoltate acesta există mai ales sub forma unor pungi de sărăcie. Pretutindeni, săracii luptă cu foamea sau malnutriția, cu privațiunile de tot felul. Cei mai afectați sunt așa numiții *săraci disperați* care sunt total destituiți social. Ei au pierdut orice speranță într-o viață mai bună și pot fi aflați printre bătrâni, handicapați, refugiați, persoanele lipsite de orice suport familial etc. În toate țările se manifestă, de asemenea, și sărăcia structurală care afectează diverse segmente de populație, ca urmare a adversităților restructurărilor economice, a modernizării și dezvoltării producției, sau datorită unor calamități naturale sau războaielor.

Sărăcia nu este doar o problemă de standard de viață absolut ci și relativ. Inegalitatea deosebit de accentuată a veniturilor în multe regiuni ale lumii, creează premise pentru apariția sărăciei relative. În acest din urmă caz, oamenii săraci beneficiază marginal de creșterea și dezvoltarea economică, dar o astfel de stare pare cu atât mai intolerabilă cu cât mijloacele de informare, educare și comunicare se globalizează, iar săracii devin din ce în ce mai conștienți de situația lor.

În general, sărăcia afectează în mod disproporționat femeile și copiii, pe cei dezavantajați pe piețele muncii și pe cei din mediul rural. În aproape toate țările există mai multe femei (și gospodăriile conduse de femei) decât bărbați, cu venituri mici. Sărăcia extremă, odată apărută, are mari șanse să se perpetueze și să se adâncească la generațiile viitoare, afectând în mod deosebit copiii și dependenții.

Trendurile sociale divergente, generate de evoluția economică mondială pe termen lung, conțin contraste mari între rezultatele diverselor eforturi de

diminuare a sărăciei și inegalităților. La o extremă se situează exemplul Asiei de Sud și de Est, unde s-a înregistrat o rată mare a creșterii economice, ca rezultat al aplicării unor măsuri macroeconomice puternic stabilizatoare, a unor politici comerciale liberale și a unui model egalitarist de distribuție a veniturilor. În America Latină, sărăcia este prezentă mai ales în unele țări cu venit/locuitor de nivel mediu. Acest fenomen este puternic corelat cu apariția în aceste țări, a unor crize ale datoriilor externe și cu aplicarea unor politici de stabilizare financiară, care au afectat direct păturile cele mai sărace ale populației.

În anul 1994, Banca Mondială a estimat numărul și proporția populației care trăiește în prezent la ori sub pragul global al sărăciei⁵ prin realizarea unei cercetări internaționale asupra veniturilor și condițiilor de viață, utilizând indicatori standardizați pentru: mărimea gospodăriei, consumul privat al populației și data realizării investigației. Cu acest prilej, a fost definit un prag comun de sărăcie pentru țările incluse în eșantion, în scopul asigurării comparabilității datelor.

În urma acestei cercetări, a rezultat că, în prezent, mai mult de 1/5 din populația lumii, trăiește cu mai puțin de 1\$/zi/persoană. Între 1987–1993 incidența generală a sărăciei, în țările aflate în tranziție și în cele în curs de dezvoltare a scăzut de la 30,0 la 29,5%, dar numărul săracilor a crescut de la 1,23 miliarde la 1,31 miliarde. Majoritatea populației care trăiește cu sau sub 1\$/zi, locuiește în Asia de Sud, Africa Sub-Sahariană, țările Indochinei, Mongolia, America Centrală, Brazilia și China.

În țările din estul Europei și țările din C.S.I., venitul/locuitor este relativ mai ridicat, dar sărăcia s-a extins rapid, iar după anul 1990, inegalitățile între venituri s-au ascuțit. Incidența sărăciei absolute a crescut de la 0,6% în 1987 la 3,5% în 1993. În aceste țări, un număr mare de gospodării gravitează în jurul pragului sărăciei. Noii săraci din regiune sunt îndeosebi familiile de muncitori care nu s-au putut adapta la cerințele noi existente pe piețele muncii. În această zonă au apărut pungi de sărăcie adâncă, iar veniturile grupurilor vulnerabile s-au erodat rapid.

Utilizând un prag al sărăciei de 120\$/locuitor/lună, în prețurile anului 1990, Banca Mondială apreciază că incidența sărăciei a crescut de la aproximativ 3%, în intervalul 1987–1988, la 25% în intervalul 1993–1994. Cele mai accentuate creșteri s-au produs în Bulgaria și România (la mai mult de 30%). În statele baltice, Belarus, Federația Rusă și Ucraina, sărăcia a crescut la 25–50%. În Republica Moldova aceasta a atins cifra de 65%⁶ din populația țării.

⁵ Branco Milanović, *Income, inequality and poverty during the transition. World Bank Research Paper Series*, no.11 (Washington D.C., World Bank, 1996, p. 93–94).

⁶ UNESCO, *Statistical Yearbook 1995*, Paris.

Tabelul 5

Indicatori ai dezvoltării economiilor unor țări
aflate în tranziție la economia de piață, în anul 1995

Țara	PIB (prețuri constante)	Producția industrială brută (prețuri constante)	Salariile reale ^a	Veniturile reale ^b	Rata șomajului (%)
Bulgaria	79,8	52,1	48,8	61,0	10,5
Republica Cehă	84,5	72,6	93,1	101,2	2,9
Ungaria	86,0	79,7	85,3	83,7	10,4
Polonia	98,6	88,5	78,4	76,0	14,9
România	81,7	52,4	75,6	79,0	8,9
Slovacia	83,8	63,8	102,9	106,0 ^c	13,1
Federația Rusă	65,5	53,4	48,7	89,0	3,5 ^d

Sursa: *Raportul asupra situației sociale mondiale 1997*, United Nations, New York, 1997.

Notă: Pentru toate coloanele, cu excepția șomajului, 1980 = 100.

a) Salariul nominal mediu, deflatat cu indexul prețurilor de consum național.

b) Venitul nominal brut al populației deflatat cu indicele prețurilor de consum.

c) Date 1994.

d) Proportia șomajului înregistrat. Luând în calcul și șomajul neînregistrat, această cifră s-ar ridica la aproximativ 7,2%.

5. Evoluții în domeniul învățământului

Începând din 1960, înscrierile în școlile primare și secundare, la nivel mondial, au crescut de la 250 milioane de copii la mai mult de 1 miliard, în prezent. Înscrierile în învățământul superior au crescut de la 28 milioane studenți, în 1970, la peste 60 milioane, în prezent. Numărul adulților alfabetizați aproape s-a triplat, din 1960 până în prezent, crescând de la 1 miliard la 2,7 miliarde. Educația formală a devenit un instrument major pentru dezvoltarea capacităților umane, ridicarea nivelului general de cultură și cunoaștere și creșterea calității vieții. Dar atât oportunitățile pentru educație școlară, cât și cele de ridicare a nivelului de cunoaștere, au rămas extrem de inegal distribuite în interiorul țărilor și între țări, contribuind masiv la menținerea inegalității șanselor, atât pe piețele muncii cât și pe plan social.

Anii '90 au fost puternic marcați de dezbaterile internaționale ce au avut loc pe tema oportunităților și scopurilor largirii accesului la educația de bază. Ca urmare, în anul 1990, la Conferința Mondială a Educației pentru Toți, care s-a desfășurat în Tailanda, 155 de țări s-au angajat să mențină ori să-și restructureze oferta socială publică în domeniul învățământului primar și să reducă semnificativ nivelul analfabetismului, până la sârșitul secolului al XX-lea.

Grupul țărilor în curs de dezvoltare se confruntă în continuare cu sarcina dificilă de a înscrie în școala primară aproximativ 109 milioane copii, (dintre

diminuare a sărăciei și inegalităților. La o extremă se situează exemplul Asiei de Sud și de Est, unde s-a înregistrat o rată mare a creșterii economice, ca rezultat al aplicării unor măsuri macroeconomice puternic stabilizatoare, a unor politici comerciale liberale și a unui model egalitarist de distribuție a veniturilor. În America Latină, sărăcia este prezentă mai ales în unele țări cu venit/locuitor de nivel mediu. Acest fenomen este puternic corelat cu apariția în aceste țări, a unor crize ale datoriilor externe și cu aplicarea unor politici de stabilizare financiară, care au afectat direct păturile cele mai sărace ale populației.

În anul 1994, Banca Mondială a estimat numărul și proporția populației care trăiește în prezent la ori sub pragul global al sărăciei⁵ prin realizarea unei cercetări internaționale asupra veniturilor și condițiilor de viață, utilizând indicatori standardizați pentru: mărimea gospodăriei, consumul privat al populației și data realizării investigației. Cu acest prilej, a fost definit un prag comun de sărăcie pentru țările incluse în eșantion, în scopul asigurării comparabilității datelor.

În urma acestei cercetări, a rezultat că, în prezent, mai mult de 1/5 din populația lumii, trăiește cu mai puțin de 1\$/zi/persoană. Între 1987–1993 incidența generală a sărăciei, în țările aflate în tranziție și în cele în curs de dezvoltare a scăzut de la 30,0 la 29,5%, dar numărul săracilor a crescut de la 1,23 miliarde la 1,31 miliarde. Majoritatea populației care trăiește cu sau sub 1\$/zi, locuiește în Asia de Sud, Africa Sub-Sahariană, țările Indochinei, Mongolia, America Centrală, Brazilia și China.

În țările din estul Europei și țările din C.S.I., venitul/locuitor este relativ mai ridicat, dar sărăcia s-a extins rapid, iar după anul 1990, inegalitățile între venituri s-au ascuțit. Incidența sărăciei absolute a crescut de la 0,6% în 1987 la 3,5% în 1993. În aceste țări, un număr mare de gospodării gravitează în jurul pragului sărăciei. Noii săraci din regiune sunt îndeosebi familiile de muncitori care nu s-au putut adapta la cerințele noi existente pe piețele muncii. În această zonă au apărut pungi de sărăcie adâncă, iar veniturile grupurilor vulnerabile s-au erodat rapid.

Utilizând un prag al sărăciei de 120\$/locuitor/lună, în prețurile anului 1990, Banca Mondială apreciază că incidența sărăciei a crescut de la aproximativ 3%, în intervalul 1987–1988, la 25% în intervalul 1993–1994. Cele mai accentuate creșteri s-au produs în Bulgaria și România (la mai mult de 30%). În statele baltice, Belarus, Federația Rusă și Ucraina, sărăcia a crescut la 25–50%. În Republica Moldova aceasta a atins cifra de 65%⁶ din populația țării.

⁵ Branco Milanović, *Income, inequality and poverty during the transition. World Bank Research Paper Series*, no.11 (Washington D.C., World Bank, 1996, p. 93–94).

⁶ UNESCO, *Statistical Yearbook 1995*, Paris.

Tabelul 5

Indicatori ai dezvoltării economiilor unor țări
aflate în tranziție la economia de piață, în anul 1995

Țara	PIB (prețuri constante)	Producția industrială brută (prețuri constante)	Salariile reale ^a	Veniturile reale ^b	Rata șomajului (%)
Bulgaria	79,8	52,1	48,8	61,0	10,5
Republica Cehă	84,5	72,6	93,1	101,2	2,9
Ungaria	86,0	79,7	85,3	83,7	10,4
Polonia	98,6	88,5	78,4	76,0	14,9
România	81,7	52,4	75,6	79,0	8,9
Slovacia	83,8	63,8	102,9	106,0 ^c	13,1
Federația Rusă	65,5	53,4	48,7	89,0	3,5 ^d

Sursa: *Raportul asupra situației sociale mondiale 1997*. United Nations, New York, 1997.

Notă: Pentru toate coloanele, cu excepția șomajului, 1980 = 100.

a) Salariul nominal mediu, deflatat cu indexul prețurilor de consum național.

b) Venitul nominal brut al populației deflatat cu indicele prețurilor de consum.

c) Date 1994.

d) Proporția șomajului înregistrat. Luând în calcul și șomajul neînregistrat, această cifră s-ar ridica la aproximativ 7,2%.

5. Evoluții în domeniul învățământului

Începând din 1960, înscrierile în școlile primare și secundare, la nivel mondial, au crescut de la 250 milioane de copii la mai mult de 1 miliard, în prezent. Înscrierile în învățământul superior au crescut de la 28 milioane studenți, în 1970, la peste 60 milioane, în prezent. Numărul adulților alfabetizați aproape s-a triplat, din 1960 până în prezent, crescând de la 1 miliard la 2,7 miliarde. Educația formală a devenit un instrument major pentru dezvoltarea capacităților umane, ridicarea nivelului general de cultură și cunoaștere și creșterea calității vieții. Dar atât oportunitățile pentru educație școlară, cât și cele de ridicare a nivelului de cunoaștere, au rămas extrem de inegal distribuite în interiorul țărilor și între țări, contribuind masiv la menținerea inegalității șanselor, atât pe piețele muncii cât și pe plan social.

Anii '90 au fost puternic marcați de dezbaterile internaționale ce au avut loc pe tema oportunităților și scopurilor largirii accesului la educația de bază. Ca urmare, în anul 1990, la Conferința Mondială a Educației pentru Toți, care s-a desfășurat în Tailanda, 155 de țări s-au angajat să mențină ori să-și restructureze oferta socială publică în domeniul învățământului primar și să reducă semnificativ nivelul analfabetismului, până la sârșitul secolului al XX-lea.

Grupul țărilor în curs de dezvoltare se confruntă în continuare cu sarcina dificilă de a înscrie în școala primară aproximativ 109 milioane copii, (dintre

care cei mai mulți sunt fete). În Africa Sub-Sahariană aproximativ 30% dintre copiii de vârstă școlară nu frecventează școala.

Țările în curs de dezvoltare și cele în tranziție spre economia de piață prezintă, în mod tradițional, o rată înaltă a încadrării în școala primară. Acest trend, nu se susține totuși în țările aflate în tranziție, după anul 1990, mai ales în Albania, Georgia și Ucraina.

În ceea ce privește rata înscrierii în învățământul secundar, aceasta a crescut în țările în curs de dezvoltare (de la 39,4% în 1990 la 43,7% în 1993); în țările în tranziție, situația este diversă. În 10–15 țări s-a înregistrat un declin al acestui nivel de învățământ, în perioada 1990–1994 (de exemplu în Georgia și Ucraina acesta a scăzut de la 19 la 16%). Țările dezvoltate, de asemenea, au înregistrat un declin al ratei brute de înscriere în învățământul secundar, dar în aceste țări a existat o creștere a ratei nete de înscriere (de exemplu în Anglia, aceasta a crescut de la 64% în 1991–1992 la 71% în 1993–1994).

În învățământul superior, cu excepția Asiei, nu s-au produs schimbări radicale în intervalul 1990–1993. În cele mai multe țări, studenții s-au concentrat în domeniul educației și al disciplinelor umaniste. De exemplu, în 1992 proporția studenților din aceste domenii era respectiv de 53 și 44% în India, 73 și 74% în Japonia și 57 și 53% în Malaezia.

În multe dintre țările în tranziție din Europa s-a produs o schimbare notabilă în distribuția studenților pe domeniile de studiu inginerie și științe medicale, economie și drept. În Federația Rusă și Ucraina, de exemplu, învățământul superior tehnic și medical s-a redus drastic datorită scăderii cererii.

Durata învățământului obligatoriu, din 1990, a rămas relativ neschimbată în majoritatea țărilor, exceptând Iordania și Sri Lanka. La acest indicator, persistă diferențe notabile între țările dezvoltate (cel puțin opt ani) și cele în curs de dezvoltare (între 4 și 8 ani).

În cele mai multe țări persistă diferențele mari dintre ratele de înscriere în învățământul formal, pentru zonele rural/urban, grupuri minoritare etnic/grupuri majoritare, familii cu venituri mici/mari.

Decalaje mari există și la capitolul *cheltuieli publice cu educația/locuitor* între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. Acestea s-au mărit în intervalul 1980–1993, astfel încât *cheltuielile publice medii cu învățământul/locuitor* a scăzut de la 6,4 la 4,0% din cheltuielile țărilor dezvoltate.

Asia de Est, America Latină și Caraibe și-au mărit cheltuielile cu învățământul mai rapid decât alte țări în curs de dezvoltare. Între 1980–1992, Asia de Est și-a dublat *cheltuielile publice/locuitor* destinate învățământului, iar țările din America Latină le-au mărit cu 30%. Totuși, dacă se are în vedere și indicele inflației, valorile de mai sus vor părea mai puțin spectaculoase, iar diminuarea acestor cheltuieli în zona Sub-Sahariană și a Asiei de Sud devine și mai abruptă.

Multe țări în curs de dezvoltare au încercat să reducă cheltuielile (costurile) cu învățământul pe diverse căi (prin reducerea costurilor cu salariile personalului didactic, prin mărirea normelor de învățământ etc.). Țările europene în tranziție au reorientat susținerea costurilor educației spre părinți – mai ales privind învățământul superior, prin privatizarea învățământului public.

În țările dezvoltate, ponderea cheltuielilor cu educația în PIB nu s-a schimbat semnificativ în intervalul 1985–1993. Având în vedere constrângerile bugetare actuale și trendurile demografice, este puțin probabil ca aceste țări să-și mărească cheltuielile publice în acest domeniu.

6. Șomajul și angajarea în muncă

Cu 50 de ani în urmă, în democrațiile capitaliste, exista sentimentul general că șomajul poate fi minimizat și, prin urmare, Carta Națiunilor Unite a mandatat dreptul tuturor indivizilor de a beneficia de un angajament în muncă. De atunci multe economii capitaliste au adoptat politici în sensul asigurării unui nivel cât mai ridicat de angajare a forței de muncă disponibile. Țările cu economie planificată au realizat chiar angajarea cvasideplină a forței de muncă.

Începând din 1970 însă, situația a început să se schimbe. În țările dezvoltate au fost introduse o serie de măsuri de re tehnologizare și restructurare economică. Țările dezvoltate au formulat și aplicat, cu dificultăți din ce în ce mai serioase, politici socio-economice apte să țină sub control atât rata șomajului cât și inflația. În țările cu economie planificată, ineficiența activităților a generat stagnare și chiar declin economic și social, după ce faza de expansiune a industrializării s-a încheiat.

Problema șomajului pe scară socială largă pare și este mult mai dificil de abordat, în prezent, decât în urmă cu 50 de ani. Cele trei tipuri de economii existente astăzi se confruntă cu substanțiale schimbări structurale. În ultimul deceniu, a avut loc și o conștientizare mai largă și mai deplină a rolului piețelor muncii în determinarea modelelor de angajare, de șomaj și chiar de cuantificare a salariilor reale. În general, funcțiile piețelor muncii urmăresc echilibrarea cererii și a ofertei de forță de muncă într-o manieră care să promoveze eficiența economică. Totuși uneori, în practică, unele constrângeri rezultând din acțiunile guvernelor ori cauzate de activitățile economice private, inhibă piețele muncii.

În anul 1995, Organizația Internațională a Muncii a estimat forța de muncă mondială, la aproximativ 2,7 miliarde lucrători, din care 78% sunt rezidenți în țările în curs de dezvoltare. Ca rezultat al factorilor demografici și al schimbărilor comportamentale care afectează rata participării, ponderea forței de muncă din țările în curs de dezvoltare în forța de muncă totală a lumii este de așteptat să-și continue creșterea, atingând 81% în anul 2010 (2,8 miliarde lucrători). Aceste țări se vor confrunta cu sarcina enormă de a crea locuri de muncă pentru populația aptă de muncă, în condițiile în care 47 milioane de persoane se adaugă la forța de muncă în fiecare an. Rata anuală medie a creșterii

forței de muncă în țările în curs de dezvoltare este de așteptat să scadă de la 2,2% (în perioada 1950–1995) la 1,9% în următorii 15 ani, în principal ca urmare a declinului ratei fertilității în China și diminuarea sporului natural al populației în America Latină și Caraibe.

Rata participării forței de muncă masculine pe piețele muncii a rămas relativ constantă (în unele zone chiar a scăzut), în timp ce rata participării feminine a crescut și va crește încă, chiar și în țările unde participarea forței de muncă feminine este prea puțin încurajată sau nu este recunoscută.

Structura pe vârste a forței de muncă mondiale s-a schimbat, diminuându-se participarea tinerilor între 10–24 de ani și, în special, a celor între 10–14 ani, ca urmare a creșterii generale a participării școlare.

Piețele muncii din țările în curs de dezvoltare diferă net de cele din celelalte țări. Aproape 60% din populația aptă de muncă din aceste țări lucrează încă în agricultură. O altă caracteristică a acestor țări constă în incidența scăzută a muncii salariate. Întreprinderea familială constituie cea mai comună formă de participare la producția organizată nu numai în agricultură, ci și în sectoarele non-agricole. Reglementarea piețelor muncii este extrem de precară și de aceea nu afectează profund structurile de angajare. Nu există un salariu minim garantat și nici beneficii oferite de protecția unui sistem de securitate socială, toate acestea putând fi întâlnite într-o proporție extrem de inegală chiar și în țările în tranziție la economia de piață din Europa.

Cele mai multe rate ale șomajului se referă la șomajul deschis, declarat în zonele urbane și nu includ șomajul rural ori formele de șomaj mascat (oamenii care lucrează mai puține ore decât ar dori, angajați sub nivelul maxim de calificare etc). Statisticile internaționale omit să descrie condițiile de lucru ale celor angajați cu salarii modice ori ale celor care lucrează în sectoarele informale.

Foarte multe țări dintre cele în curs de dezvoltare și cele în tranziție trec prin procese de ajustare și restructurare economică declanșate după criza economică din anii '80. Necesitatea de a îmbunătăți eficiența aparatelor guvernamentale, de a reechilibra bugetele fiscale și de a promova rolul sectorului privat în economie a condus la instituirea unor reforme ale serviciilor civile și la retragerea semnificativă a sectoarelor publice atât din producția cât și din oferta de bunuri și servicii. Acest fapt are consecințe imediate asupra locurilor de muncă din sectoarele formale ale economiei, diminuând participarea generală a forței de muncă la desfășurarea unor activități productive. Acest trend este prezent pe toate continentele, dar mai ales în țările în tranziție spre economia de piață din Europa.

*
* *

În sinteză, se poate afirma că în ultimul deceniu, la nivel mondial s-au produs câteva mutații esențiale în domeniul social. Unele au fost prefigurate și oarecum anunțate de evoluțiile deschise de deceniile anterioare. De exemplu, alura dezvoltărilor din restul Europei și din America de Nord. Altele însă s-au produs în urma unor acumulări mai mult ori mai puțin ascunse, subterane. De

exemplu, în plan demografic, deceniul nouă a înfrânat oarecum previziunile alarmante ale lui Malthus.

Și în domeniul sănătății populației mondiale asistăm la un proces neașteptat de tranziție. Este vorba despre tranziția epidemiologică, semnificația acesteia constând în extinderea incidenței bolilor cronice în țările în curs de dezvoltare și restrângerea relativă la nivel mondial, a răspândirii bolilor infecțioase.

În fața deceniilor viitoare, există câteva probleme și dileme fundamentale. Între probleme s-ar putea înscrie:

- necesitatea de a transforma radical actualele structuri ale ofertei sociale având în vedere noile evoluții demografice și
- imperativul eradicării malnutriției și sărăciei în general, având în vedere inerția actualelor ideologii politico-economice, dominante în cercurile deținătoare ale puterii.

Deciziile care vor structura fundamentele viitorului în domeniul calității vieții plutesc încă în zona dilemelor. Oare populația planetei va insista cu obstinație în sensul conservării actualului mod de viață? – și atunci apare întrebarea “până când se va putea baza pe actualele resurse și mai ales pe maniera curentă de a le exploata?” – ori se va accepta, la nivel mondial, că bazele fundamentale ale actualului mod de viață – în special modul de producție și modul de consum – trebuie reconsiderate și restaurate – și atunci apare întrebarea: “*cine și cum va lansa pe pantă bulgărele schimbărilor?*”